

SARIT  
YISHAI-LEVI

*Jeruzafis*  
GROŽIO KARALIENĖ

Iš hebrajų kalbos vertė  
*Olga Lempert*

**Sofoklis**

VILNIUS, 2022

*Skiriu savo tēvams*



Prieš pat aštuonioliktąjį mano gimtadienį mama Luna išėjo Anapilin. Prieš metus visa šeima kaip įprasta susėdome pietauti, ji padėjo ant stalo savo išgirtą *sofrito* troškinį su pupelėmis ir baltais ryžiais, tada klestelėjo ant kėdės ir tarė:

– *Dio santo*<sup>\*</sup>, Dieve šventas, neįaučiu kojos.

Tėvas, nekreipdamas dėmesio į jos žodžius, toliau kaip visuomet skaitė „Žinias“ ir valgė. Mano mažąjį brolių Ronį mamos žodžiai prajuokino, jis pasupo jos koją po stalu ir pasakė:

– Mamos koja kaip lėlės.

– Nieko čia juokingo, – suirzo mama. – Negaliu padėti kojos ant grindų.

Tėtis toliau sau valgė, aš taip pat.

– *Por Dio*, Dievaži, negaliu užminti kojos, – pakartojo ji. – Ji manęs neklauso.

Dabar ji jau buvo arti isterijos. Tėtis pagaliau liovėsi valgęs ir pakėlė akis nuo laikraščio.

– Pamėgink atsistoti, – pasakė jis. Mama susvyravo, griebėsi už stalo kampo.

– Reikia tučtuojau nuvežti tave į polikliniką, – pareiškė tėtis. Tačiau vos jie žengė pro duris, mamos koja pakluso, ji vėl ją jautė ir galėjo užminti, lyg nieko nebūtų buvę.

\* Čia ir toliau intarpai ladino kalba – tai Ispanijos žydų (vadinamų *sefardais* arba *spanjoliais*) kalba. Rytų Europos žydų, vadinamų *aškenaziais*, kalba yra jidiš – knygoje yra ir keli posakiai šia kalba. (Čia ir toliau – *vert. past.*)

– Matai, nieko tau nėra, – tarė tėtis. – Tu kaip visada isteriška.  
 – Kurgi ne, isteriška, – atsakė mama. – Jei taip būtų nutikę tau, greitosios sirenos skambėtų nuo čia iki pat Katamono.

Tas epizodas praėjo be pėdsako, tik mama vėl ir vėl pasakojo jį Rachelikai, Bekei ir visiems, kas sutiko klausytis, o tėtis pykdavo:

– Gana! Kiek galime klausytis apie tavo marionetės koją?

Tačiau tuomet nutiko antrasis įvykis. Pakeliui iš parduotuvės, prieš pat įeidama į namus, mama parkrito ir neteko sąmonės. Šįkart tikrai buvo iškviesta „Raudonosios Dovydo žvaigždės“ greitoji, ir mamą nugabeno į „Bikur Cholim“ ligoninę. Jai rado vėžį, ji negalėjo nei atsistoti, nei paeiti, teko vežti neįgaliųjų vežimėliu. Tada ji nutilo. Pirma ėmė nebekalbėti su tėčiu. Jis į ją kreipdavosi, o ji neatsiliepdavo. Jos seserys, Rachelika ir Bekė, paliko savo vyrus ir vaikus ir bene ištisas paras leido su ja. Kad ir kiek ją įkalbinėjo, ji nesutiko išeiti iš namų, gėdijosi, kad žmonės gali pamatyti ją, Luną, kadaise gražiausių kojų Jeruzalėje savininkę, vežimėlyje.

Nors aš tais laikais siečiau sukietinti savo širdį, tačiau buvo graudu žiūrėti, kaip Rachelika lupa mamai apelsiną ir kalbina suvalgyti kadaise mėgstamiausią vaisių, o Bekė atsargiai, švelniai raudonu laku tepa mamos nagus, mat net dabar, serganti ir nusilpusi, ji neatsisakė manikiūro ir pedikiūro. Abidvi, Rachelika ir Bekė, visai stengėsi elgtis įprastai, lyg nieko baisaus nebūtų nutikę, čiauškę „lia lia lia, kaip dvi vištos“, taip sakydavo senelė Roza, ir tik Luna, visų plepiausia, tylėjo.

Naktimis jos apsikeisdamos pasilikdavo miegoti prie mamos, ji dabar gulėjo svetainėje, ant į lovą išskleistos sofos, apstatytos valgomąjo kėdžių, kad ji neiškristų.

Kad ir kiek tėvas įkalbinėjo gultis į miegamąją lovą, o jis miegosiąs svetainėje, tai nepadėjo.

– Ji sako, kad miegamajame jai trūksta oro, – paaiškino tėčiui Rachelika. – Bent tu miegok kaip pridera, kad turėtumei jėgų prižiūrėti vaikus.

Tačiau man ir Roniui visai nereikėjo, kad tėtis mus prižiūrėtų. Pasinaudodami tuo, kad visi buvo užsiėmę mama, mes laisvi bastėmės gatvėmis. Ronis leido laiką su bendraamžiais ir tūnodavo jų namuose kiauras dienas, dažnai ir naktis. O aš buvau su mylimuoju Amnonu. Amnono tėvai laikė knygyną miesto centre, jo sesė jau buvo ištekėjusi, tad didelis jų namas Hamaaloto gatvėje visas buvo mūsų. Jei tėtis būtų žinojęs, ką mes veikiame, kol jis nesidomi, kur einame po pamokų, būtų negyvai sukūlęs Amnoną, o mane būtų išsiuntęs į kibucą, kur būčiau laukinė mergaitė.

Kai pasirodydavau namie vėliau, nei įprasta, mama nebevardino manęs „gatvių merga“, nebegrasino: „Tik palauk, pareis tėtis, papasakosiu jam, kada grįžai.“ Net nepažvelgdavo į mane, tik sėdėjo savo vežimėlyje, stebeilijosi į niekur ar šnibždėdavo si su viena savo seserų, kurioms vienintelėms dar pavykdavo iš jos ištraukti bent žodį. Tėtis paruošdavo vakarienę, jis irgi nieko manęs neklausė ir nesidomėjo, ką veikiu. Regis, visiems buvo patogiau, kad aš kuo mažiau būčiau namie, kad tik nesu-nervinčiau mamos, mat dėl vežimėlio aš jai nuolaidų nedariau.

Vieną popietę, kai ruošiausi pas Amnoną, mane sustabdė Rachelika.

– Privalau trumpam parvažiuoti namo, – tarė ji. – Pabūk su mama, kol ateis Bekė.

– Bet man egzaminas! Turiu eiti pas draugę mokytis.

– Pasikviesk draugę čia.

– Ne! – Mamos balsas, kurio tais laikais beveik negirdėjome, privertė mus abi pašokti. – Nieko čia nekvisk, jei nori, eik, man nereikia, kad mane sergėtumei.

– Luna, – pasakė Rachelika, – tu negali būti viena.

– Man nereikia, kad ji mane laikytų už rankos. Nereikia, kad mane prižiūrėtų Gabrielė, prižiūrėtum tu, Bekė ar pats šėtonas, man nieko nereikia, palikit mane ramybėje!

– Luna, nepyk, aš jau dvi dienas nemačiau Moizo ir vaikų, būtinai turiu parvažiuoti namo.

– Važiuk kur nori, – pasakė mama ir vėl užsisklendė savyje.

– *Kapara de avonot*, tai man už nuodėmes, – praskėtė rankas Rachelika. Niekada nemačiau tetos tokios nusiminusios, tačiau ji kaipmat atsitokėjo ir įsakė man:

– Lieki čia prie motinos ir neatsitrauki nuo jos nė per žingsnį! Aš trumpam bėgu namo, tuojau sugrįšiu, o tu nedrįsk nė sekundės palikti mamos vienos.

Apsisukusi išėjo, o aš savo siaubui likau dviese su mama. Atmosfera buvo – nors peiliu pjauk. Mama pikta, surūgusiu veidu, sėdėjo vežimėlyje, o aš kaip kvailė mindžikavau vidury svetainės. Tą akimirką buvau pasirengusi daryti bet ką, kad tik nelikčiau su ja.

– Einu į savo kambarį mokytis, – pasakiau jai. – Paliksi duris praviras. Jei tau ko reikės, pašauk.

– Sėsk, – pasakė mama.

Kas? Mama prašo atsisėsti šalia, kai mes tik dviese?

– Noriu tavęs šio to paprašyti.

Įsitempiau. Mama niekada manęs nieko neprašė, tik įsakinėjo.

– Prašau čia nesivesti nei draugų, nei draugių. Kol mirsiu, nenoriu namuose svetimų žmonių.

– Ko dabar mirsi? – aš taip išsigandau, kad vienintelė gyvenba nuo jos pareiškimo buvo žodžiai, kuriais pati netikėjau. – Tu dar mus visus palaidosi.

– Nesijaudink, Gabriele, tai tu mane palaidosi, – tarė ji tyliai.

Kambarys buvo per ankštas mums abiem.

– Mama, turi padėkoti Dievui. Yra žmonių, kuriuos ištin-ka vėžys, ir jie iškart ima ir miršta. O tave Dievas myli: tu kalbi, matai, gyveni.

– Tai vadinasi „gyventi“? – karčiai nusijuokė mama. – Kad mano priešai taip gyventų, tai gyva mirtis.

– Tu pati pasirinkai tokį gyvenimą, – atsakiau, – panorėjusi galėtumei apsirengti, pasidažyti ir išeiti iš namų.

– Kas be ko, – sušnypštė ji. – Išriedėti iš namų su vežimėliu.  
 – Tas tavo raudonplaukis draugas, kuris sužeistas gulėjo šalia tavęs „Hadasos“ ligoninėje per karą, buvo su vežimėliu, ir neprisimenu, kad jis būtų rūgęs niekur neišeidamas, atvirksčiai, atsimenu, kad jis visada šypsojosi.

Mama netikėdama pažvelgė į mane.

– Prisimeni jį? – paklausė tyliai.

– Žinoma, prisimenu, jis mane pasisodindavo ant kelių ir sukdavosi su vežimėliu kaip atrakcionų mašinėlė.

– Atrakcionai. Velnio kalneliai, – sumurmėjo mama ir staiga pravirko, ranka modama man išeiti iš kambario ir palikti ją vieną.

Suprantama, sprukau. Ir taip jau buvo sunku perprasti keistą, bene intymų mūsų pokalbį. Tai buvo vienintelis mūsų į motinos ir dukters pašnekesį panašus pokalbis, ir tas baigėsi ašaromis.

Mamos rauda kilo ir leidosi, o aš savo kambaryje užsikimšau ausis. Negalėjau pakelti jos beviltiško verksmo, baisios dejonės. Stokojau širdies gerumo apkabinti ją, paguosti.

Daug metų gailėjausi tos akimirkos. Užuoat sušvelnėjusi, mano širdis vis labiau kietėjo. Atsigulusi ant šaltų grindų, rankomis užspaudžiau ausis ir nebyliai šaukiau Dievo: užčiaupk ją, prašau, Dieve, užčiaupk ją.

Ir Dievas, kvailys, pakluso ir užčiaupė. Tą pačią naktį pasigirdo greitosios kauksmas ir ji cypdama stabdžiais sustojo prie mūsų durų. Keturi stiprūs vyrai užkopė visus penkiasdešimt keturis laiptelius iki paskutinio aukšto, paguldė mamą ant neštuvų ir išlėkė su ja į ligoninę. Operacinėje gydytojai pakraupo pamatę iš vidaus išėstą jos kūną.

– Viskas prarasta, – pasakė man tėtis. – Gydytojai nieko negali padėti. Tavo mama iškeliauja.

Prabėgus daugeliui metų po jos mirties, kai radau širdyje vietos mamai, teta Rachelika man atskleidė jos kančių paslaptį, jos neatslūgstantį skausmą, tik tuomet jau buvo per vėlu ištaisyti tai, kas buvo įtrūkę tarp manęs ir mamos.